10. Іноземне конституційне право / під ред. проф. В.В. Маклакова. – М. : Юристъ, 1996. – 512 с.

11. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник / В.С. Макарчук. –5-те вид., доп. – К. : Атіка, 2006. – 616 с.

12. Мироненко О.М. Від «праведного автономізму» до виникнення ідеї конст. суду (межа XIX–XX століть) // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 6. – С. 38.

13. Олійник А.Ю. Теорія держави і права : навч. посібник / А.Ю. Олійник та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – С. 126–127.

14. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2008. – 656 с.

15. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник / Г.І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 400 с.

16. Юридична освіта в США: витоки та розвиток // Правова освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://law-edu.dp.ua/yurydychna-osvita-v-ssha-vytoky-i-rozvytok.html.

17. Юридическое образование в США // Корпоративный юрист [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.clj.ru/useful/firsthand/50343.html.

18. Юридична професія і юридична освіта в США // Правова освіта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://law-edu.dp.ua/yurydychna-profesiya-i-yurydychna-osvita-v-ssha.html.

ЗУБАРЕВА А. Є.,
аспірант кафедри міжнародного права
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

УДК 341.161

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З КОМІТЕТОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ІЗ ПРАВ ЛЮДИНИ

В статті досліджується історичний розвиток та сучасний стан співпраці між Україною та Комітетом ООН із прав людини. Аналізується зародження цього співробітництва в період Української РСР, юридичний зміст доповідей Української РСР у цей період та висновки Комітету щодо них. Вивчаються останні доповіді України до Комітету ООН з прав людини та відображення в них реальних існуючих проблем у цій сфері.

Ключові слова: Комітет ООН з прав людини, права людини, міжнародно-правове співробітництво України.

В статье исследуется историческое развитие и современное состояние сотрудничества между Украиной и Комитетом ООН по правам человека. Анализируется зарождение этого сотрудничества в период Украинской ССР, юридическое содержание докладов Украинской ССР в этот период и выводы Комитета по ним. Изучаются последние доклады Украины в Комитет ООН по правам человека и отражение в них реальных существующих проблем в этой сфере.

Ключевые слова: *Комитет ООН по правам человека, права человека, международно-правовое сотрудничество Украины.*

The article examines the historical development and current state of the cooperation between Ukraine and the UN Committee on Human Rights. The origin of this cooperation in the period of Ukrainian SSR, the legal content of the reports of the Ukrainian SSR in the period and the Committee's conclusions on them are analyzed. The recent reports of Ukraine to the UN Committee on Human Rights and display them in real existing problems in this area are studied.

Key words: *UN Committee on Human Rights, human rights, international legal cooperation of Ukraine.*

Вступ. Співробітництво у сфері захисту прав людини, мабуть, варто назвати найактивнішою сферою міжнародно-правових відносин. Вони відбувається як між міжнародними органами та організаціями, так і між окремими державами. Проте чи не найбільш плідним є співробітництво, яке відбувається між міжнародними інституціями у сфері захисту прав людини та окремими державами. Воно дозволяє перейняти досвід, накопичений на обох рівнях, точніше виявити існуючі проблеми та підвищити ефективність захисту прав людини, як на мікро-, так і на макрорівні.

На інтенсифікації такої співпраці останнім часом повсякчасно наголошується: «В останні десятиріччя міжнародне право у сфері прав людини виявляє все більший вплив на внутрішньодержавні правові системи в усьому світі» [1, с. 1]. Велике значення такому співробітництву надає і Комітет Організації Об'єднаних Націй із прав людини (далі – Комітет ООН із прав людини), а наша держава, як сторона Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права 1966 р. (далі – МПГПП), бере активну участь у діяльності цього органу. Відповідно, актуальним є дослідження основних напрямів та форм співробітництва України з Комітетом ООН із прав людини.

Найперше, варто вказати, що в українській юридичній науці вже мали місце окремі дослідження цього питання. Так, серед найцікавіших праць із цього приводу варто назвати доробки Р.Г. Авдюгіна [2], М.М. Антонович [3], М.В. Буроменського [4], О.М. Дроздова [5] та інших. Водночас цю тематику не можна назвати повністю розкритою і вона потребує подальшого дослідження.

Результати дослідження. Україна (та її попередниця – Українська Радянська Соціалістична Республіка) завжди брала активну участь у міжнародному співробітництві з питань захисту прав людини. Внесок представників нашої держави завжди отримував визнання та високу оцінку з боку міжнародної спільноти. Так, у 1968 р. лауреатом премії ООН «За видатні досягнення в галузі прав людини» з врученням Золотої медалі ООН, поруч із Р. Кассеном та Е. Рузвельт, став П.О. Недбайло – багаторічний представник УРСР в Комісії ООН із прав людини та колишній її голова [6].

Не є винятком і участь України в роботі механізмів захисту прав людини згідно з МПГПП. УРСР приєдналася до МПГПП відповідно до Указу Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовтня 1973 р. №2148 [7]. Щоправда, при цьому було зроблено застереження, відповідно до якого УРСР вважає: «положення… пункту 1 статті 48 Міжнародного пакту про громадські і політичні права, згідно з якими низка держав не може стати учасниками цих пактів, мають дискримінаційний характер, і вважає, що пакти відповідно до принципу суверенної рівності держав повинні бути відкриті для участі всіх заінтересованих держав без будь-якої дискримінації та обмеження» [7].

Відтоді УРСР, а згодом і Україна веде постійне та активне співробітництво з Комітетом ООН із прав людини. Водночас тематика, пов'язана із цим співробітництвом, часто залишається поза увагою дослідників. Як слушно відзначає М. М. Антонович, «…доповіді, які Україна подає комітетам ООН після ратифікації відповідних міжнародно-правових актів, майже не досліджувалися науковцями» [3, с. 8].

Станом на 2014 р. Україна та її попередниця Українська Радянська Соціалістична Республіка подали до Комітету ООН із прав людини загалом сім звітів. З них три були

подані УРСР (1979, 1985, 1991 рр.) та чотири – Україною (1995, 2001, 2006 та 2012 рр.) [8]. На жаль, із причин обмеженого обсягу роботи не вдасться більш детально зупинитися на змісті кожної із цих доповідей. Крім того, не всі вони є у вільному доступі: наприклад, друга (1985 р.) та третя (1991 р.) відсутні на веб-сторінці Комітету.

Водночас видається, що, для того щоб зрозуміти як природу зобов'язань України згідно з МПГПП, так і основні тенденції та проблеми розвитку та захисту прав людини в нашій державі на різних етапах, буде достатньо проаналізувати першу і останню на цей момент доповіді України до Комітету ООН із прав людини. Вони відображають загальну ситуацію з виконанням Україною своїх зобов'язань за МПГПП на різних історичних етапах.

Так, перша періодична доповідь була подана Українською РСР 6 вересня 1978 р. У вступі зазначався той факт, що 20 квітня 1978 р. було прийнято нову Конституцію (Основний закон) УРСР, яка втілила у своїх положеннях найбільш вагомі досягнення 60-річного розвитку радянського суспільства та отримала широке громадське обговорення. Окремо підкреслювалося, що ця Конституція ознаменувала собою «вищий та якісніший новий рівень захисту прав і свобод як кожного громадянина УРСР зокрема, так і всього українського народу загалом» [9].

Практично весь цей документ присвячений доведенню того факту, що УРСР абсолютно та повністю дотримується зобов'язань за МПГПП, а також представленню відповідності Конституції 1978 р. відповідним нормам. Зокрема, зазначалося, що зобов'язання щодо забезпечення рівності прав чоловіків та жінок згідно зі ст. 3 («Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами, передбаченими в цьому Пакті») [10], закріплені в ст. 33 Конституції УРСР, де було проголошено, що «жінки та чоловіки мають рівні права в Українській УРСР», та було вказано конкретні положення щодо гарантування та забезпечення цього права [11].

Аналогічно вказувалося закріплення зобов'язань за ст. 2 МПГПП у ст. 32 та ст. 56 Конституції УРСР, ст. 7 МПГПП – у ст. 52 Конституції УРСР, ст. 8 МПГПП – у ст. 38 Конституції УРСР тощо [10; 11]. Крім того, аналізувалася відповідність положень та інших законодавчих актів УРСР положенням МПГПП, зокрема Кримінального кодексу УРСР 1963 р., Цивільного та Цивільно-процесуального кодексів УРСР 1963 р., Трудового кодексу УРСР 1971 р. і т.п. [9].

Особливу увагу УРСР у цій доповіді було приділено питанню про право на життя згідно зі ст. 6 МПГПП та регулюванню смертної кари в законодавстві УРСР. Так, у доповіді наголошувалося, що смертна кара є винятковою мірою покарання за найбільш серйозні злочини та застосовується лише у випадках, коли мають місце особливі обтяжуючі обставини. Також вказувалося, що особи, засуджені до смертної кари, мають право просити помилування або пом'якшення покарання, а також що смертна кара не застосовується до вагітних жінок та осіб віком до 18 років [9].

Першу свою періодичну доповідь як незалежна держава (та четверту загалом) Україна подала 13 липня 1994 р. Після цього були п'ята доповідь від 20 вересня 1999 р. та шоста від 3 листопада 2005 р. [8]. Остання на цей момент, сьома доповідь, була представлена Україною 5 липня 2011 р. Це був лише другий випадок, коли доповідь була надана нашою державою не просто вчасно, а навіть швидше за необхідну дату – 2 листопада 2011 р. [8].

У вступній частині доповіді України мова йшла про рішення Конституційного Суду щодо скасування Конституційної реформи 2004 р. та повернення редакції Конституції 1996 р. З точки зору укладачів доповіді, це рішення мало на меті, в тому числі, і гарантування конституційних прав та свобод людини і громадянина. Своєю чергою, вважаємо за доцільне наголосити: наслідки цього рішення, пов'язані з розширенням повноважень Президента, мали фатальне значення для стабільного розвитку України та

виразилися в трагічних подіях січня-лютого 2014 р., коли мали місце масові порушення прав та свобод людини, в тому числі практично всіх прав, зафіксованих в МПГПП.

Загалом у доповіді основну увагу було приділено двом питанням: гендерній недискримінації та мовним правам. Зокрема, зазначалися ініціативи стосовно змін до виборчого законодавства з метою гарантування ширшого представництва жінок у законодавчій владі; відсутність в українському законодавстві дискримінаційних положень щодо гендерної ознаки; положення трудового законодавства щодо захисту прав жінок; проведення та результати контрольних заходів щодо дотримання гендерної недискримінації тощо [12]. До доповіді додавалася також таблиця, в якій наводилися статистичні дані стосовно гендерного балансу в органах державної влади.

Велика увага приділялася мовному питанню, яке постійно актуалізовувалося окремими політичними силами в Україні. Так, у доповіді Україна вказувала на свободу вибору мови при здійсненні судочинства, а також на забезпечення мовних прав у сфері освіти. Крім того, як і у випадку гендерних прав, додавалися відповідні таблиці, зокрема, стосовно: статистики мов викладання в дошкільних закладах освіти (табл. 2); загальноосвітніх і комунальних навчальних закладах (табл. 3); професійно-технічних навчальних закладах (табл. 4); та вищих навчальних закладах I-II (табл. 5) і III-IV (табл. 6) рівнів акредитації [11].

Не можна не відзначити, що, як і у випадку доповідей, котрі подавалися Українською РСР, остання за часом подання доповідь України не відображала об'єктивної ситуації. Навіть щодо гендерної недискримінації та захисту мовних прав автори доповіді оперували фактами так, як їм це було зручно. Наприклад, стосовно присутності жінок в органах державної влади, справді,їх кількість складає 70%, однак на керівних позиціях вони практично відсутні. Відповідні оцінки доповідь отримала і в Заключних зауваженнях Комітету ООН із прав людини від 22 серпня 2013 р. Так, серед позитивів, висвітлених у доповіді України, Комітет відзначив: участь України в низці міжнародних договорів у сфері захисту прав людини; прийняття цілої низки законодавчих актів (наприклад, щодо біженців, з протидії торгівлі людьми, кримінального процесуального законодавства), розширення повноважень омбудсмена тощо [13].

Водночас чисельність негативних оцінок була значно вищою, що виразилося у значній кількості рекомендацій. Так, Комітет ООН наголошував на необхідності підвищення рівня належної підготовки працівників судових та правоохоронних органів та організаційно-технічного забезпечення апарату омбудсмена. У плані рекомендацій щодо змін у законодавстві, відповідно, Комітет звернув увагу на необхідність покращення антидискримінаційного законодавства та законодавства про свободу мирних зібрань. Крім того, в Заключних зауваженнях вказувалося на доцільність докладання зусиль щодо підвищення кількості представництва жінок у Верховній Раді України; боротьби з ксенофобією та расизмом, зокрема щодо представників ромської національності; попередження насильства в сім'ї; протидії тортурам тощо [13].

Як бачимо, Комітет у своїх зауваженнях критично підійшов до даних, вказаних Україною, і закцентував увагу на тих питаннях, які є надзвичайно важливими для стану захисту прав людини в нашій державі. Певною мірою Комітет навіть виступив провидцем, оскільки недосконалість законодавства про свободу мирних зібрань мала значний негативний ефект ще під час подій зими 2013-2014 рр. Наступну, восьму, чергову доповідь Україна має подати до Комітету ООН із прав людини до 26 липня 2018 р.

Загалом, аналізуючи доповіді України як до всіх договірних органів з прав людини, так і до Комітету ООН із прав людини зокрема, М.М. Антонович констатує, що під виконанням зобов'язань у сфері прав людини, в тому числі згідно з МПГПП, українська влада розуміє «…правові положення закріплені в законодавстві, а не практичний стан з реалізацією цих положень» [14, с. 339]. А серед слабких сторін імплементації в Україні положень міжнародно-правових актів із захисту прав людини вчена наводить також і «брак процедури імплементації рішень комітетів ООН» [14, с. 339].

М.М. Антонович виділяє шість головних шляхів, за допомогою яких здійснюється імплементація МПГПП Україною: 1) безпосередня реалізація прав, гарантованих МПГПП; 2) відміна статей Конституції та інших законодавчих актів, які суперечать нормам МПГПП; 3) прийняття нового законодавства; 4) доповнення чинного законодавства новими нормами, які впроваджують стандарти МПГПП, або новими редакціями статей; 5) вдосконалення судової процедури захисту прав та свобод людини та звуження адміністративних повноважень у цій сфері тощо [15, с. 10; 16, с. 34; 14, с. 99].

Підсумовуючи, можна констатувати, що Україна бере активну участь у діяльності Комітету ООН із прав людини ще з часів Української РСР. За час своєї співпраці з Комітетом наша держава подала до цього органу вісім періодичних звітів. Водночас недоліком усіх цих звітів є брак об'єктивності в оцінці поточного стану справ із виконання Україною своїх зобов'язань за МПГПП. Однак у зв'язку з останніми змінами існує можливість, що в подальшому ця ситуація виправиться. Оскільки існують проблеми із впровадженням Україною заходів, які містяться в рішеннях Комітету щодо України за результатами розгляду індивідуальних повідомлень про порушення, це вимагає від нашої держави суттєвого вдосконалення існуючої нормативно-правової бази в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Права человека при отправлении правосудия : Пособие по правам человека для судей, прокуроров и адвокатов / Управление Верховного Комиссара ООН по правам человека в сотрудничестве с Международной ассоциацией юристов. – Нью-Йорк-Женева: ООН, 2003. – xxxix, 1086 с.

2. Авдюгін Р.Г. Забезпечення прав людини в Україні: міжнародні та національні засоби забезпечення / Р.Г. Авдюгін // Актуальні проблеми держави і права . – 2010 . – Вип. 52 . – С. 299–304.

3. Антонович М.М. Моніторингова система ООН за виконанням договірних зобов'язань: з досвіду України / М.М. Антонович // Наук. зап. НаУКМА. Серія: Юрид. науки. – 2005. – Т. 38. – С. 8–15.

4. Бурменський М.В. Міжнародний і національний захист прав людини та права біженців : навч. посібник / М.В. Буроменський, В.М. Стешенко, В.Г. Куць. – Х. : Б. в., 2004. – 198 с.

5. Дроздов О.М. До проблеми перегляду судових рішень на підставі встановлення комітетом з прав людини ООН порушення Україною міжнародних зобов'язань / О.М. Дроздов // Адвокат. – 2011. – № 12. – С.11–18.

6. The United Nations Prize in the Field of Human Rights // United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner for Human Rights. [Electronic source]. Retrieved from : http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/HRPrizeListofpreviousrecipients.aspx.

7. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2148-08/card6#Public.

8. Reporting status for Ukraine // United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner for Human Rights [Electronic source]. – Retrieved from : http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=UKR&Lang=EN.

9. Considerations of reports submitted by states parties under Article 40 of the Covenant : Initial reports of State parties due to 1977. Addendum Ukrainian SSR adopted on 6 September 1978; CCPR/ C/1/Add.34. // United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner for Human Rights. [Electronic source]. – Retrieved from : http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FC%2F1%2FAdd.34&Lang=ru.

10. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. // Збірник нормативних актів з питань правозахисної діяльності / упоряд. С. Ф. Гончаренко. – К. : Юрінком Інтер, 1995. – С. 38–44.

11. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20 квітня 1978 р. № 888-IX // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1978. – № 18. – Ст. 268.

12. Ukraine: Seventh periodic report submitted on 5 July 2011; CCPR/C/UKR/7 // United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner for Human Rights [Electronic source]. – Retrieved from : http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fUKR%2f7&Lang=en.

13. Concluding observations on the seventh periodic report of Ukraine of 22 August 2012 ; CCPR/C/UKR/CO/7 // United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner for Human Rights [Electronic source]. – Retrieved from : http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fUKR%2fCO%2f7&Lang=en.

14. Антонович М.М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: Теорія і практика / М.М. Антонович. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 384 с.

15. Антонович М.М. Імплементація Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права в Україні: крізь призму Комітету ООН з прав людини / М.М. Антонович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали X регіональної наук.-практ. конф. / Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. – Львів, 2004. – С. 10–11.

16. Антонович М.М. Імплементація Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права в Україні: крізь призму Комітету ООН з прав людини / М.М. Антонович // Право України. – 2004. – № 8. – С. 33–36.

КАТКОВА Т. Г.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри гуманітарних
та фундаментальних юридичних дисциплін
(Харківський економіко-правовий університет)

УДК 34.05

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ КНР

Стаття присвячена особливостям правової системи Китаю, а саме таким елементам, як норми права, джерела права, тлумачення норм права, правозуміння та правозастосування. Особливу увагу автор приділяє таким питанням, як правотворчість і принципи розуміння права, характерні для китайського суспільства, а також аспектам китайської народної медіації.

Ключові слова: *порівняльно-правові дослідження, правова система КНР, китайське право.*

Статья посвящена особенностям правовой системы Китая, а именно таким элементам, как нормы права, источники права, толкование норм права, правопонимание и правоприменение. Особое внимание автор уделяет таким вопросам, как правотворчество и принципы понимания права, характерные для китайского общества, а также аспектам китайской народной медиации.

Ключевые слова: *сравнительно-правовые исследования, правовая система КНР, китайское право.*